

SZANIAWSKI KLEMENS – logik, filozof nauki, statystyk, metodolog, ur. 3 III 1925 w Warszawie, zm. 5 III 1990 tamże.

Uczył się w Gimnazjum Stefana Batorego w Warszawie; w czasie wojny na tajnych kompletach oraz w tajnym UW studiował filozofię i matematykę. Jego nauczycielami byli m.in. T. Kotarbiński, J. Łukasiewicz, M. Ossowska, W. Tatarkiewicz. Jako żołnierz AK brał udział w powstaniu warszawskim (ojciec Sz., pisarz i dziennikarz, został rozstrzelany przez Niemców za odmowę współpracy z niem. prasą). Po upadku powstania Sz. był więziony w obozie koncentracyjnym Auschwitz-Birkenau, następnie w Mauthausen. W 1945 (IX) rozpoczął pracę na UŁ jako asystent w Katedrze Nauki o Moralności, którą kierowała Ossowska. W 1947 obronił pracę magisterską *Moral bajki dydaktycznej La Fontaine'a* napisaną pod kierunkiem Ossowskiej. Po przeniesieniu Katedry Nauki o Moralności i jej pracowników do Warszawy, obronił w 1950 pracę doktorską *Analiza pojęcia honoru na tle grup rycerskich Europy średniowiecznej*. Po zlikwidowaniu przez władze katedry Ossowskiej, Sz. został zatrudniony przez Kotarbińskiego w Katedrze Logiki UW. Zainteresowania naukowe Sz. spolaryzowały się na zagadnieniach formalnych związanych z logiką, statystyką, teorią gier, teorią decyzji i metodologią nauki. W latach 1957–1958 przebywał na stypendium w Cambridge, gdzie współpracował z R. B. Braithwaitem i J. Neymanem, których uważał za swych mistrzów. W 1961 uzyskał stopień doktora habilitowanego (na podstawie pracy *U podstaw indukcji statystycznej*). W latach 1967–1970 był dziekanem Wydziału Filozoficzno-Socjologicznego UW (po 1968 przemianowany na Wydział Nauk Społecznych). Od 1972 kierował Zakładem Logiki UW. W latach 1970–1974 był redaktorem naczelnym „*Studia Logica*”. Pierwszego dnia stanu wojennego (13 XII 1981) aresztowany i internowany w obozie w Białoleńcu. W 1984 został wybrany na rektora UW, funkcji tej nie mógł jednak objąć z powodu sprzeciwu ówczesnych władz państwowych.

Sz. angażował się w działania na rzecz praw człowieka i wartości demokratycznych. W latach 70. związał się z opozycją demokratyczną. Wraz z żoną Anną wspierał więźniów politycznych oraz ich rodziny. Brał udział w obradach inauguracyjnych okrągłego stołu, jako jeden z przedstawicieli „Solidarności”.

Ważniejsze prace Sz.: *Morał bajki dydaktycznej. (Studium z La Fontaine'a)* (PF 45 (1949), 384–399); *Prawo, prawidłowość statystyczna, prawdopodobieństwo* (w: J. Pelc, M. Przełęcki, K. Szaniawski, *Prawa nauki. Trzy studia z zakresu logiki*, Wwa 1957, 71–85); *O indukcji eliminacyjnej* (w: *Fragmenty filozoficzne. Seria druga*, Wwa 1958, 291–306); *Some Remarks Concerning the Criterion of Rational Decision Making* (SL 9 (1960), 221–239); *Dwie koncepcje indukcji* (w: *Fragmenty filozoficzne. Seria trzecia*, Wwa 1967, 269–283); *Teoria decyzji a etyka* (Etyka 2 (1967), 7–18); *The Value of Perfect Information* (Synthese 17 (1967), 408–424); *Some Remarks on the Philosophy of Science* (ZNauk (1968) nr 2, 26–32); *Metoda i twórczość w nauce* (ZNauk 9 (1973), 163–171); *Philosophy of Decision Making* (Acta Psychologica 45 (1980), 327–341); *Filozofia podejmowania decyzji*, *Prakseologia* (1980) nr 2, 5–20). Prace Sz. wydano pt.: *O nauce, rozumowaniu i wartościach. Pisma wybrane* (Wwa 1994); *On Science, Inference, Information and Decision Making. Selected Essays in the Philosophy of Science* (Dor 1998).

ORIENTACJA FILOZOFICZNA. W poglądach filozoficznych Sz. nawiązywał do stylu i tematyki podejmowanej przez filozofów szkoły lwowsko-warszawskiej. Cenił propagowaną przez szkołę precyzję myśli i jasność wyводу: „[...] w niektórych dziedzinach humanistyki wymóg ścisłości bywa tak ważny, iż urasta do rangi programu określającego dany kierunek myślowy. Było tak np. w przypadku [...] Szkoły Lwowsko-Warszawskiej, której polska filozofia zawdzięcza swój znakomity rozwój w latach międzywojennych dzięki twórczości Kazimierza Twardowskiego, Tadeusza Kotarbińskiego, Kazimierza Ajdukiewicza i innych. Stawiali oni wypowiedziom filozoficznym rygorystyczne wymagania ścisłości, widząc w nich właśnie niezbędny warunek uzasadnienia, zatem i odpowiedzialności za słowo” (cyt. za: J. Jadacki, *Klemens Sz. Między mądrością a nauką*, 114).

OBSZARY ZAINTERESOWAŃ. Zainteresowania filozoficzne i naukowe Sz. koncentrowały się na problemie racjonalności rozumowań, zwł. indukcyjnych (statystycznych), teorii gier i teorii decyzji oraz na teorii poznania naukowego. W swoich pracach bronił tzw. obiektywistycznej koncepcji statystyki, którą określał mianem Neymanowskiej (od nazwiska J. Neymana), i przeciwstawiał jej subiektywistyczne stanowisko Th. Bayesa i jego zwolenników. Zdaniem

Sz., współczesna teoria indukcji statystycznej zrodziła się jako sprzeciw wobec stosowania twierdzenia Bayesa. Swoje rozważania na temat statystyki przenosił na grunt metodologii nauk, nawiązując do metodologii pragmatycznej K. Ajdukiewicza. Analizując problem metody naukowej, Sz. twierdził, iż metoda naukowa nie poddaje się pełnej algorytmizacji, a więc nie jest zupełnie określona. Ostatecznie to od decyzji naukowca zależy, którą hipotezę uzna za najlepiej wyjaśniającą dane empiryczne. Wg Sz., gdy dane są wyniki eksperymentu i dany jest zbiór hipotez, to nie powinno się żadnej hipotezy z góry (a priori) preferować ani eliminować. Trzeba założyć taką regułę wnioskowania, która przyporządkuje konkluzję każdej możliwej hipotezie. Reguła ta z formalnego punktu widzenia jest funkcją określoną na zbiorze wyników eksperymentu, która przyjmuje wartości ze zbioru wszystkich możliwych hipotez. Wybór hipotezy wyjaśniającej dane eksperymentalne jest decyzją podmiotu uprawiającego naukę. Stąd metodologię Sz. określa się jako metodologię pragmatyczną. Nie można zdaniem Sz. uzależniać wyboru hipotezy jedynie od danych eksperymentu, jak chciał np. K. R. Popper. Zdaniem Sz. jest w nauce miejsce na elementy pozaformalne. Decyzja co do wyboru hipotezy jest jednak intersubiektywnie kontrolowalna, ponieważ nauka jest uprawiana zespołowo, metodami, które gwarantują powtarzalność. „Nauka jest przedsięwzięciem zbiorowym, istnieje w niej podział pracy [...] i wyniki uzyskane dzięki [...] działalności uczonego X mogą się okazać niezbędną przesłanką zdumiewająco pomysłowej hipotezy uczonego Y. Ten fakt łatwo uchodzi uwadze ludzi zapatrzonych w Popperowski wzorzec badacza zmagającego się indywidualnie z badaną rzeczywistością. [...] Wzorzec taki [...] nie ma z pewnością charakteru uniwersalnego w stosunku do ogromnego przedsięwzięcia zwanego nauką” (*Metoda i twórczość w nauce*, 166). Jednym z owoców metodologicznych dociekań Sz. była próba aplikacji wyników badań nad metodami statystycznymi do nauk społecznych. W związku z tym, prowadził on seminarium poświęcone stosowaniu metod matematycznych w socjologii.

J. Hołówka, *Klemens Sz. on Practical Knowledge and Choice*, w: *Philosophy of Social Choice*, Wwa 1990, 95–109; A. Jedynak, *Wspomnienie o profesorze Klemensie Sz.*, SF 34 (1990) nr 1, 217–221; A. Siemianowski,

Klemens Sz. (1925–1990), RuF 49 (1992) nr 3–4, 227–232; J. Jadacki, *Klemens Sz. Między mądrością a nauką*, FN 9 (2001) nr 1, 109–114; A. Jedynek, *Klemens Sz. – osoba i dzieło*, tamże, 123–127; J. Woleński, *Klemens Sz. – Rationality and Statistical Methods*, w: *Polish Philosophers of Science and Nature in the 20th Century*, A-NY 2001, 169–172; tenże, *Naturalizm, antynaturalizm i podstawy statystyki*, FN 9 (2001) nr 1, 147–150; W. Gasparski, *Klemens Sz. teoria decyzji w zarysie*, *Prakseologia* (2006) nr 146, 13–24.

Waldemar Zaręba